

**La irrupció del jovent
en els moviments
feministes:
de la Revolució Francesa
al ciberfeminisme**

CONCHA RIPOLL POL

Concha Ripoll Pol

Palma, 1990. Graduada en Educació Social i màster en Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere per la Universitat de les Illes Balears i postgraduada en Gènere i Igualtat per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment és estudiant del Doctorat en Estudis Interdisciplinaris de Gènere. Des del 2016 treballa com educadora social a l'Ajuntament de Palma

Resum

La joventut, especialment en les societats occidentals, es relaciona cada vegada més amb les noves tecnologies de manera freqüent; és, per tant, protagonista activa a Internet. Per als moviments feministes, les xarxes socials han transformat la manera de fer política feminista i han contribuït a convertir aquests espais virtuals en un punt en comú per a moltes dones de diferents parts del món. Tot això es produeix a través del que entenem com *ciberfeminisme social*, un espai on moltes dones, i sobretot dones molt joves, s'apoderen de la tecnologia per crear xarxes i accedir a la informació, i fan del món virtual un lloc de sororitat, equitat i igualtat entre gèneres.

Paraules clau

Juventut / Gènere / Noves tecnologies / Feminismes / Ciberfeminisme

Resumen

La juventud, especialmente en las sociedades occidentales, cada vez más, relacionadas con las nuevas tecnologías de manera frecuente, son protagonistas activos en Internet. Para los movimientos feministas las redes sociales han transformado la manera de hacer política feminista contribuyendo a que estos espacios virtuales sean un punto en común para muchas mujeres de diferentes partes del mundo. Todo esto se produce a través de lo que entendemos como *ciberfeminismo social*, un espacio donde muchas mujeres, y sobre todo mujeres muy jóvenes se apoderan de la tecnología para crear redes y acceder a la información, haciendo del mundo virtual un lugar de sororidad, equidad e igualdad entre géneros.

Palabras clave

Juventud / Género / Nuevas tecnologías / Feminismos / Ciberfeminismo

Introducció

La vaga feminista del 8 de març de 2018 a Espanya va ser considerada per molts mitjans de comunicació una mobilització històrica. Espanya va ser l'únic país que, a banda de cridar a la mobilització de la societat durant tot el dia, també havia convocat una aturada laboral, fet que va provocar que, fins i tot, els principals mitjans internacionals estiguessin pendents d'aquesta jornada. Les dones ens hem començat a donar visibilitat com a subjectes amb reivindicacions específiques i hem guanyat que els *problemes de les dones*, en alguna ocasió, siguin presents en l'agenda política, per intentar redefinir aquests problemes com a qüestions que interpel·len tota la societat.

Aquestes mobilitzacions massives, que ja varen tenir una gran importància arran del 15-M, cada vegada més, són liderades i protagonitzades per dones joves que han experimentat com la situació de les dones i la percepció social envers elles s'ha anat transformant durant els darrers anys en aquest país.

Aquestes dones joves, que participen activament en el moviment feminista, exigeixen incloure dins aquest moviment les veus de les dones que tradicionalment n'han estat excloses. Aquestes qüestions estan vinculades amb la necessitat de garantir una relació entre la transformació política i social i el feminisme, per fomentar la solidaritat, la integració i el diàleg entre totes les dones, per superar les desigualtats que històricament han existit entre les dones dins i fora del moviment feminista (Flecha, 2010).

1. Tres segles de lluita feminista

Al llarg de la història la lluita feminista ha desenvolupat diferents reivindicacions. Demandes generades de la visibilització de les desigualtats que sofreixen les dones pel fet de ser dones per intentar aportar solucions per avançar cap a una societat basada en la igualtat entre dones i homes.

Amèlia Valcarcel, filòsofa espanyola, assenyala tres grans onades del feminisme. La primera comença al segle XVIII amb la Revolució Francesa, quan Olympe de Gouges escriu la Declaració dels drets de la dona i de la ciutadania (1791), on posa en evidència com la revolució no incloïa les dones dins el seu projecte d'igualtat i de llibertat. Una altra obra representativa és *Vindicacions dels drets de la dona*, de Mary Wollstonecraft. Aquesta primera onada aconsegueix que les dones puguin accedir a l'educació primària i a la secundària, i els drets de les dones comencen a ser presents a espais polítics i intel·lectuals.

La segona onada del feminisme comença amb la *Declaració de Seneca Falls* de 1848, on una multitud d'homes i dones de diferents moviments socials es reuneixen i, agafant com a model la declaració de la independència nord-americana, exigeixen la independència de la dona dels pares i marits, així com el dret a treballar per poder aconseguir la plena ciutadania de les dones. Apareixen les sufragistes, a Anglaterra, que reclamen i aconsegueixen el dret al sufragi universal; es guanya el dret a votar i a ser votades. Aquesta onada també es relaciona amb altres causes dels drets civils, com l'abolició de l'esclavitud als Estats Units (1863).

La tercera onada del feminisme comença els anys seixanta del segle xx, amb obres de referència de Simone de Beauvoir, *El segon sexe*, i Betty Friedan, *La mística de la feminitat*. En aquesta onada es comença a prendre consciència que, més enllà de l'educació, del vot i de les altres fites aconseguides per les primeres feministes, hi ha una estructura social que continua provocant i reproduint aquesta desigualtat entre homes i dones, i estableix un sistema de jerarquies que beneficien i atorguen uns privilegis al gènere masculí. Aquest feminisme de la tercera onada també es caracteritza per l'alliberació i pel control de les dones del seu propi cos.

A Espanya, el moviment de les dones es remunta a la darrera dècada de la dictadura i està lligat amb el procés de modernització, d'industrialització i d'urbanització viscut a partir dels anys seixanta, període marcat per determinades conquestes socials, econòmiques i polítiques. Aquest moviment de les dones no es pot entendre fora dels espais polítics en els quals es va plantejar la lluita per la democràcia i varen començar a sorgir els moviments veïnals, així com les associacions de mestresses de casa, l'associació de dones separades, l'associació de dones juristes i altres grups d'autoconsciència del mateix cos organitzats per les universitàries.

A les Illes Balears, en general, les coses eren bastant semblants a la resta de l'Estat espanyol. El 1976 neix a Palma l'Associació de Dones de Mallorca. El mateix any, impulsat per Leonor Taboada, es crea el Col·lectiu Pelvis que, més endavant, passa a ser el Col·lectiu de Dones i, el 1984, es

transforma en l'Associació de Dones per a la Salut. El 1981 es forma l'Assemblea de Dones, durant els anys vuitanta es converteix en el principal col·lectiu feminista a Mallorca, que impulsa la creació d'Aixa el 1987, una publicació periòdica mitjançant la qual materialitzaran bona part de les reivindicacions, com per exemple, la creació d'una casa d'acollida per a dones maltractades o campanyes de sensibilització i rebuig contra les agressions masclistes.

Els objectius principals, en aquell moment, del moviment feminista a tot l'Estat espanyol eren reivindicar el dret a l'avortament, al divorci i legitimar l'ús dels anticonceptius. A Palma, la primera gran mobilització feminista es va produir el 1985 contra la decisió de l'ajuntament de la ciutat de tancar el centre de planificació familiar, que havia funcionat durant els quatre anys anteriors. És important recalcar la diversitat política, social i ideològica dins el mateix moviment de dones a l'Estat espanyol. Aquesta pluralitat ha afectat el plantejament de les reivindicacions i accions col·lectives impulsades per les dones durant molts d'anys.

Per entendre millor l'evolució de la lluita feminista és necessari explicar els dos grans corrents feministes que sorgeixen després de l'aparició del feminisme radical els anys 70. Aquests varen crear una controvèrsia sobre el camí que havia d'adoptar el moviment després d'un període de reafirmació pròpia de les dones.

1.1 Feminisme de la diferència

Aquest feminisme de la diferència reclama que les desigualtats reals en-

tre dones i homes ve causada pels esforços dels moviments feministes per igualar homes i dones. Aquest feminisme defensa que existeix una naturalesa femenina que justifica les diferències i desigualtats entre els dos sexes. Dins aquest feminisme, es poden diferenciar entre el feminisme radical, el feminisme postmodern i el feminisme cultural, encara que hi ha diferents autores que no inclouen el feminisme radical en la seva classificació, com fa Silvana Álvarez, o que exclouen el feminisme postmodern, com Frances Olsen (De las Heras Aguilar, 2008).

A les feministes radicals els correspon «el mèrit d'haver revolucionat la teoria política en analitzar les relacions de poder que estructuraven la família i la sexualitat» (De Miguel, 2013). Aquestes feministes radicals fan seva la frase que diu que «el personal és polític» i identifiquen com a principals mitjans per a la dominació patriarcal i les desigualtats de les dones els àmbits de la vida privada, i sostenen que tots els homes tenen certs privilegis i beneficis dins el sistema patriarcal i que les dones sofreixen opressions econòmiques, sexuals, culturals i socials pel simple fet de ser dones.

El feminisme radical ja aplica la diferència com a desigualtat i exigeix drets per a les dones, independència econòmica i llibertat sexual per garantir una igualtat real. Una de les característiques principals és la defensa que fan de l'igualitarisme i el rebuig del sistema de jerarquies en els mateixos espais de dones i entre elles mateixes. Aquests moviments feministes radicals varen contribuir a organitzar grups de dones per prendre l'autoconsciència des de les seves experi-

ències vitals i personals i també varen afavorir l'activisme d'aquests grups.

D'altra banda, el feminisme cultural centra els estudis en les dones com a grup i es basa en la construcció d'identitat cultural, valora els rols i les actituds representatives de la feminitat. Les seves teories sostenen que els homes i les dones desenvolupam els nostres valors morals de manera diferent, així com els estereotips dels homes es basen en l'agressivitat, l'egoisme i la competitivitat, les dones es veuen representades en tasques d'afecte, de sensibilitat i d'altruisme.

Dins el feminisme cultural, es diu que el sistema de cura de les dones no ve donat per una predisposició natural o condicionada per la biologia d'aquestes, sinó que aquest aprenentatge moral de les dones té relació amb la posició que ocupen dins el context social, cultural, econòmic i familiar, és a dir, l'ètica de la cura prové de l'aprenentatge social al qual tant els homes com les dones estan sotmesos.

1.2 El feminisme de la igualtat

Dins el feminisme de la igualtat hi ha inclosos el feminisme socialista, el marxista i el liberal. Aquests tres feminismes s'identifiquen per un esforç d'incloure dins el marc públic el dret de les dones. Defensen que tots els éssers humans són iguals i únics, i que les diferències són conseqüència de les relacions de poder que hi ha en la societat.

El feminisme liberal lluita per la igualtat, la llibertat i l'autonomia moral de les dones. Amb el feminisme liberal neix l'Organització Nacional per a Dones (NOW), constituïda, entre d'altres,

per Betty Friedan el 1966. Autora de diferents llibres, analitza com les dones agafen un rol de *superwomen*, ja que fan jornada doble, feina remunerada i les tasques de la llar. Amb tot això, sosté que és necessària una revolució en l'àmbit domèstic i que es produeixi un canvi en totes les institucions i administracions públiques. Amb el temps, els estudis de Betty Friedan es desenvolupen en unes idees més properes a les teories socialdemòcrates.

Per tant, totes les idees plantejades per Betty Friedan, com la discriminació injusta que pateixen les dones al llarg de les seves etapes vitals que no afavoreix que se sentin autorealitzades i que les fa deixar a un costat els interessos propis, es converteixen en les reivindicacions principals del feminisme liberal durant les dècades següents.

D'altra banda, els feminismes socialistes i marxistes defensen que l'opressió i la desigualtat de les dones són a causa de la unió del sistema capitalista i el sistema patriarcal. Algunes teories marxistes varen ser criticades al seu moment perquè no donaven una explicació de quina era realment la causa de la sobreexplotació femenina dins el sistema capitalista i refusaven el treball en l'àmbit domèstic com una tasca de veres. És necessari tenir en compte com el sistema patriarcal sotmet les dones a una explotació patriarcal i sexual que fa que la relació entre el patriarcat i el capitalisme sigui un èxit, a costa de la subordinació de les dones.

La veritat és que el feminisme liberal va contribuir a establir la base de diferents avenços polítics que s'han aconseguit més endavant i que encara són vigents, com per exemple l'acció positiva i els desenvolupaments legis-

latius en temes d'igualtat. El feminisme socialista també va contribuir a construir un marc teòric, desenvolupar diferents conceptes que encara utilitzam avui dia com la doble explotació o el debat de la remuneració de les *mes-tresses de casa*.

2. La quarta onada del feminisme

Arran de les mobilitzacions massives de tot l'Estat espanyol el 8-M, així com les produïdes a l'Argentina a favor de la llei de l'avortament, les denúncies a través del moviment #MeToo, la Marxa de les Dones contra Donald Trump a Washington el gener de 2017 i de la globalització del moviment feminista en l'era d'Internet, algunes autores com Rosa Cobo i Pilar Aguilar valoren que podríem ser davant la quarta onada del feminisme.

Una de les claus d'aquesta suposada quarta onada del feminisme és Internet, com a eina universal de comunicació. Aquest fenomen digital ha ocasionat que durant els darrers anys, cada vegada més joves s'interessin pel feminisme i participin activament en el moviment feminista. Aquesta irrupció de la joventut dins el moviment feminista ha fet que el discurs amb una perspectiva de gènere sigui cada vegada més present dins les noves formes de comunicació a les xarxes socials, i provoca el replantejament d'alguns conceptes, com el qüestionament de l'amor romàntic, l'evidència d'una crisi de cures o la importància de l'educació per avançar cap a una societat igualitària.

Des de sempre, la teoria i la història del feminisme han estat (i hi continu-

en) absents dins els plans d'estudis de primària, secundària i batxillerat, així com a les universitats. Les noves tecnologies permeten que les dones més joves cerquin, s'informin i s'interessin pel feminisme i comparteixin les seves experiències vitals per descobrir que, com diu el lema de la segona onada del feminisme, «el personal és polític». S'ha instaurat una consciència col·lectiva, amb casos com el de La Manada o l'assassinat de Laura Luelmo, on s'ha posat de manifest que és necessari incloure el feminisme dins totes les agendes polítiques d'aquest país.

2.1 Globalització i lluita feminista

La globalització és un dels successos socials més significatiu de les tres últimes dècades del segle xx i de començament del segle xxi. S'entén principalment com un procés econòmic, però sense oblidar que també es tracta d'un procés polític, social i cultural, expandit a escala mundial, que consisteix en una reconcentració del poder polític. Si bé la globalització facilita l'intercanvi veloç de pensaments, idees, informació, persones, etc., cosa que s'interpreta com a beneficiosa per a la societat, hi ha una altra part de la globalització que és negativa per a gran part de la població mundial.

Aquest procés posa en evidència com, cada vegada més, es produeix una polarització social, que afecta de gran manera les dones en general i concretament aquelles que ajunten la condició de gènere a la raça i classe.

Aquest desenvolupament de la globalització té com a finalitat agrupar i situar el mercat com a centre de la vida. També s'ha caracteritzat per

les disputes i les oposicions a la globalització, des de les diversitats, les prohibicions i les religions. Cal destacar que els moviments feministes han tingut un paper molt important en tots els moviments antiglobalització.

La reestructuració dels models de vida i reproductius que persegueix la globalització comporta grans diferències de gènere, entre homes i dones i també entre elles mateixes, encara que arribin a constituir un grup amb interessos semblants, malgrat les desigualtats de classe, ètnia i religió que poden presentar-se.

Les polítiques globalitzadores afavoreixen que la situació de les dones, en el sistema capitalista, no avanci, que el treball de cura de les famílies recaigui gairebé exclusivament en elles, condiona l'aproximació de les dones a la capacitació i a la informació necessàries per incorporar-se al mercat laboral, i afavoreix els salaris baixos i la desocupació (Todaro, 2000).

Cal destacar que els moviments feministes han sabut aprofitar els avenços tecnològics que ofereix la globalització, ja que han utilitzat el recurs de les xarxes socials com una manera segura de dur a terme les seves accions i que aquestes arribin a gran part de la població en un temps mínim. L'ús d'aquests *mitjans globalitzats* ha beneficiat el sorgiment de diferents organitzacions de resistència i ha propiciat la participació dels joves en els moviments feministes.

3. El feminisme com a moviment social i pensament crític

Podríem definir *moviment social* com l'estructura que uneix aspectes

de la història, la sociologia i la política, on determinats subjectes socials proposen reptes a una estructura social determinada. Aquesta mobilització social es produeix per moments d'esplendor i moments de baixada de les demandes públiques, així com mostren els resultats en els avenços i les reculades en l'assoliment dels objectius plantejats. Per això es considera que el feminisme és un moviment social que al·ludeix als diferents moments històrics en què les dones s'han organitzat i manifestat per aconseguir l'èxit de les seves reivindicacions. Cal destacar que les estratègies del feminisme com a moviment social són comunes a altres moviments, però en canvi el moviment feminista ha utilitzat en molt poques ocasions actuacions violentes i ha intentat no caure en estratègies de confrontació.

El feminisme és una teoria crítica adreçada a la societat. Vol aconseguir la transformació en tots els codis culturals, normes i valors, de la mateixa manera que lluita per modificar el sistema simbòlic que afavoreix que els homes tinguin privilegis i es beneficiïn de les relacions de poder patriarcal. L'objectiu del feminisme en aquest context és canviar aquests discursos i pràctiques en tots els àmbits de la nostra societat.

Les dones organitzades com a subjectes actius cerquen un qüestionament constant de la societat i també s'interroguen a elles mateixes, sobre el que són, el que s'espera d'elles, el que fan, etc.; desenvolupen una tasca col·lectiva de reinterpretació de la realitat, amb l'elaboració de codis i significats nous i amb la construcció d'una terminologia nova per poder

anomenar els fenòmens nous que sorgeixen dins el feminisme.

Com a resultat d'aquesta pràctica social i política del feminisme sorgeix el moviment feminista. Aquest moviment es caracteritza, com tants d'altres, per una gran diversitat. Que el feminisme sigui un moviment social que no formi part de cap partit polític exclusivament ha aconseguit que les dones puguin participar en aquest moviment des de perspectives diferents. Aquest concepte de les dones com a subjecte polític s'origina de la realitat, del fet que la condició de ser dona interactua amb altres factors com l'ètnia, la religió, la classe social i l'orientació sexual, entre d'altres. Totes aquestes variables fa que compartim una cronologia d'opressions. Per tot això, el feminisme no és un acte polític que només es pugui practicar en l'àmbit públic, sinó que també implica una reflexió i un procés individual de canvi personal.

En aquest sentit, Internet ha estat un instrument clau per als moviments socials actuals. Les noves tecnologies funcionen com una eina més per potenciar i prolongar la democràcia. Moltes vegades són utilitzades per incrementar la possibilitat de participació entre la societat. Internet també s'utilitza com a mesura de pressió per part de grups i col·lectius que cerquen un canvi social i s'ha comprovat que és un instrument eficaç per afavorir les actuacions socials.

4. La joventut dins el feminisme

Avui dia la joventut participa més activament en els espais públics i té més interessos canviants amb el

temps. Aquesta participació sol donar-se dins espais menys convencionals, com partits polítics alternatius, moviments socials, associacions juvenils i, per descomptat, dins el feminisme. És una realitat que cada vegada hi ha més organitzacions que es defineixen com a feministes amb un perfil bastant jove de les persones que participen. Per a aquestes noves generacions de feministes, és necessari crear un pensament crític, amb dones joves compromeses que identifiquin els reptes que existeixen per a elles dins la societat patriarcal, des de diferents perspectives i accions.

És necessari que la joventut pugui donar el seu enfocament dins el feminisme, que com a dones joves puguin explicar la seva experiència vital i transformar els seus espais de relacions. La realitat és que les manifestacions que donen suport a les reivindicacions del moviment feminista cada vegada compten amb més participació de dones i homes joves que introdueixen aquesta perspectiva de gènere a les seves vides.

És innegable que s'està produint un canvi generacional dins el moviment feminista amb la incorporació de les noves generacions de dones que afronten reptes nous sense oblidar els assoliments aconseguits per les generacions anteriors. Aquestes generacions noves aporten debats que les generacions anteriors no varren tenir. Les dones joves viuen en una societat controlada per les noves tecnologies, on les xarxes socials formen part de la socialització. Davant aquesta generació digital sorgeixen noves desigualtats, com la bretxa salarial.

D'aquestes noves generacions de dones joves, també sorgeixen les formes noves d'entendre les construccions de sexe-gènere. Es posa sobre la taula la realitat trans. L'acceptació de la diversitat dels gèneres implica assumir que la dicotomia sexe biològic-gènere ja no es pot mantenir, ja que hi ha altres realitats que confronten amb l'hegemonia del patriarcat.

Les noves generacions dels moviments feministes han tingut la necessitat de dur a terme una reflexió teòrica i política en aspectes que no sempre s'han considerat específics de les lluites de gènere, encara que hi estiguessin inclosos. S'han hagut de plantejar quines tàctiques utilitzar per enfrontar-se a qüestions com el patriarcat i el capitalisme, han discutit sobre els models de vida que imposa la societat, com consumim o no consumim, com produïm, com ens organitzam.

Les reflexions, les discussions i els qüestionaments de les polítiques públiques i el sistema patriarcal i capitalista són necessaris per crear un espai de trobada amb les agendes d'altres grups.

4.1 Ciberfeminisme

L'activisme de les dones a Internet i a través de les noves tecnologies ha suposat una multiplicitat de pensaments, manifestacions, accions i reaccions. Tot aquest conjunt d'idees s'ha definit com a *ciberfeminisme*. Podríem definir el *ciberfeminisme* com aquelles actuacions desenvolupades des dels moviments socials feministes dins Internet i les xarxes socials, que fan que es produeixi un activisme, cada vegada més visible, dins l'espai virtual.

Aquest ciberfeminisme que es du a terme a les xarxes socials permet que les dones expressin l'opinió lliurement i exercixin un activisme polític a través dels mitjans que ofereixen les noves tecnologies (García i Silva, 2017). Aquestes xarxes electròniques han oferit i continuen oferint una dimensió nova a la lluita feminista. «La xarxa proveeix el ciberfeminisme d'un vehicle crucialment diferent que no és de cap manera comparable amb les anteriors onades feministes», assenyala Faith Wilding (1998). I, en aquesta onada nova, hi ha inclosa sens dubte, encara que no hagi estat mesurada, la presència de moltes dones joves. Un estudi fet pel col·lectiu DonesTech (2009) inclou entre les hipòtesis sobre les especificitats que han ajudat a l'eclosió d'activitats sobre dones i tecnologies «la nombrosa participació de joves feministes en els moviments socials i de lluita».

La utilització d'aquests espais funciona com una eina molt potent per donar a conèixer les reivindicacions dels moviments feministes. L'ús d'Internet com a potencial polític, cada vegada és més comú i afavoreix la coordinació per a l'acció col·lectiva. Aquesta eina afavoreix un canvi dins les convocatòries naturals de les mobilitzacions, sense oblidar el debat sobre realment quin és l'abast d'aquest espai digital. Per tant, s'estan formant noves formes de mobilització, més descentralitzades i basades en moviments socials o associacions i no tan demandades per partits polítics o sindicats. Aquestes formes noves de convocatòria afavoreixen la participació de perfils activistes nous, amb una identificació política flexible, que s'han aliat amb la reivindicació a través de les xarxes socials.

Per al feminisme, les xarxes socials s'han convertit en un gran altaveu i punt de trobada per a moltes dones de diferents parts del món i han afavorit noves xarxes d'informació, de coneixements, d'opinions i experiències, en què cada una d'aquestes dones es pot sentir identificada. L'activisme del feminisme a Internet s'ha convertit en una plataforma perquè totes aquelles dones silenciades pels mitjans o pel context social puguin denunciar, expressar els pensaments i idees, puguin expressar-se lliurement. Doncs que s'informen i es comuniquen amb perspectiva de gènere mitjançant xarxes socials i/o pàgines o blocs feministes, que es donen suport mutu i formen part d'una gran xarxa de sororitat feminista. La utilització d'aquest espai per a les dones afavoreix l'avanç cap a la construcció d'un model de societat més equitativa, amb la incorporació de les opinions de les dones, la redefinició de les relacions de poder i l'exercici de pràctiques polítiques que defensen les reivindicacions de les dones en tots els àmbits de la societat, perquè les dones s'apoderin i participin en els moviments feministes.

L'ús d'aquestes xarxes d'activisme a través d'Internet afavoreix l'abast i la rapidesa de la mobilització, encara que algunes vegades els resultats i efectes finals podrien ser limitats, ja que, com s'ha dit abans, les noves tecnologies també suposen noves desigualtats i reptes per als moviments feministes, ja que moltes dones no tenen accés a aquestes plataformes digitals i, per tant, no tenen accés a la informació.

La xarxa ha transformat la manera en la qual ens relacionam i ens comuniquem entre nosaltres, «Internet és un

recurs excel·lent per a la col·lectivització i democratització del saber, per a la generació de premsa alternativa, la gestió del coneixement i l'activisme social» (Martínez i Escapa, 2007).

Aquest ciberfeminisme està directament relacionat amb els subjectes més joves que participen en els moviments feministes. Com a experts de les noves tecnologies de la informació, els joves incorporen noves demandes al feminisme i al sistema polític espanyol. La creació de plataformes digitals com Twitter o Facebook han ocasionat una forma nova de socialització i d'interacció social que afecta les generacions més joves.

El recent Estudi anual de xarxes socials (IAB Spain i Elogia, 2018), que dona a conèixer els comportaments dels internautes en les xarxes socials, va revelar que el 82 % de la població de 18 a 55 anys utilitza les xarxes socials, la qual cosa suposa més de 14 milions de persones usuàries al nostre país. L'estudi també posa de manifest que passam 1 hora 33 minuts al dia usant WhatsApp, 1 hora 27 minuts escoltant Spotify i 1 hora 10 minuts veient YouTube. Això vol dir que la població espanyola passa més de cinc hores diàries connectada a Internet.

Podríem dir que plataformes com Facebook o Twitter exerceixen de comunitats de politització, tenint en compte que, com diu Castells (2009), «la utilització d'Internet per desenvolupar tasques polítiques o personals és el que realment genera els nivells d'interacció més forts». Cada vegada més, s'utilitzen aquestes xarxes socials per compartir aspectes de l'àmbit públic, encara que inicialment serveixen per comentar i distribuir situacions de

la vida íntima. Però aquesta utilització política de les xarxes socials, així com el ciberfeminisme, ha fet que l'efectivitat de cada vegada sigui menor, ja que no es pot controlar que aquest espai també sigui utilitzat per les principals organitzacions polítiques, que ja fan gran part de les campanyes a través de les plataformes digitals, amb l'objectiu d'influir en els comportaments polítics de les generacions més joves. Això sense oblidar que l'ús de les xarxes digitals es caracteritza per ser una pràctica transversal, és a dir, la utilització és comuna a qualsevol ideologia tant d'esquerres com de dretes. Això també ha provocat que moltes estratègies introduïdes pels moviments socials a través de les xarxes digitals hagin estat utilitzades després per partits polítics i altres grups.

Podríem dir que encara que el ciberfeminisme és cada vegada més freqüent a les xarxes socials i és una pràctica comuna entre les dones joves, participin o no en els moviments feministes, el seu èxit encara està condicionat per la capacitat 1) de constituir xarxes i 2) de connectar unes amb altres, a través de la cooperació en els objectius i la combinació de recursos (Castells, 2009).

En els diversos espais que es poden trobar dins el món digital, l'observació d'una xarxa social com un lloc d'anàlisi i de recollida de dades adquireix un sentit central a l'hora de conèixer els processos comunicatius i polítics en l'àmbit ciberfeminista. Això és possible perquè, en aquests espais web, s'estableixen relacions d'intercanvi, de cooperació, de conflicte i de deliberació en les quals es generen i negocien identitats i significats.

L'activitat de certs líders polítics i *influencers* condiona les actituds socials d'aprovació o de compromís amb algunes posicions i valors, per la qual cosa els designats *líders tous* (Sánchez, 2012) difonen els missatges sobre cercles d'amistats i de contactes que reinterpreten la comunicació rebuda, generen respostes com a comentaris, *likes* o comparticions i acaben constituint grups compartits amb els mateixos interessos. Dins aquest context, la pràctica feminista no és cap excepció i és dins aquests grups tecnològics on la representació sobre la violència de gènere es reinterpreta, es comercia, es difon i s'integra per una gran part de la societat, així com per certs partits polítics.

Durant aquests darrers anys, diferents associacions i entitats d'àmbit feminista han guanyat terreny en les diverses xarxes socials existents. Això ha permès crear i intercanviar informació i, fins i tot, trobar indagacions alternatives que, abans d'haver-hi Internet i les noves tecnologies, resultaven d'accés molt difícil.

Aquestes noves presències femenines en les xarxes socials reforcen el caràcter mútuament integrant de les tecnologies i els gèneres i, al seu torn, la seva relació estable i preformativa. Aquesta participació, cada vegada major, dels diferents gèneres en el creixement tecnològic i de la societat de la informació afavorirà que la masculinització de la tecnologia sigui cada vegada menor i permetrà un desenvolupament de la societat d'acord amb la diversitat de gèneres, on les dones passen a ser subjectes actius d'aquesta societat de la informació.

5. Reptes dels moviments feministes

Entre els principals reptes que tenen davant els moviments feministes, podem trobar la necessitat de reconeixement de les diversitats culturals que hi ha en els diferents col·lectius que participen activament en la lluita feminista, així com la cerca d'estratègies conjuntes que parteixin d'aquest reconeixement. És important reconèixer la diversitat de pràctiques que caracteritzen les identitats femenines de la humanitat i com les desigualtats d'ètnia i de raça, així com de classe i d'orientació sexual, limiten els procediments específics amb els quals construïm les nostres identitats de gènere. És indispensable adonar-se del context de globalització neoliberal en el qual vivim, que oprimeix i marca la vida de totes les dones del món.

Un altre dels reptes del feminisme és el crear ponts entre les diferents realitats que presencien les dones als cinc continents i reforçar la idea que són necessaris els drets de les dones perquè cap visqui en la pobresa, amb por de la violència, sense drets sexuals i reproductius, sense poder accedir als espais de poder en els quals es prenen les decisions i es repeteixen aquestes situacions de desigualtat. És primordial que els moviments feministes reconfigurin les agendes, perquè aquest es converteixi en un moviment més global, divers i plural, ateses les noves problemàtiques i solidaritats.

D'altra banda, és obligatori que el feminisme modifiqui les agendes polítiques i que posicioni com a habituals temes que erròniament s'han considerat temes *de dones*, com per l'exemple la violència de gènere. És

importantíssim aprofundir sobre les desigualtats de poder que es produeixen entre els sexes i que perjudiquen tota la societat.

Per poder parlar de l'agenda feminista i els reptes que té és indispensable aclarir qui ha de pronunciar i protagonitzar les accions dels moviments feministes, és a dir, quin és el subjecte del feminisme? Aquesta quarta onada del feminisme permet qüestionar-se aquest fet i aprofundir en aquest canvi respecte de les onades anteriors. Els moviments feministes, cada vegada més, parlen d'un subjecte obert i plural. Es dialoga des de la diversitat de les dones, de les diferents formes en què estam situades en les jerarquies socials, en funció de la nostra raça, classe, identitat de gènere, orientació sexual, edat, i com totes aquestes variables interactuen entre elles.

Aquesta diversitat evident de les dones és una realitat de la societat i el reflex en l'agenda política també. És necessari entendre aquesta transversalitat des d'una perspectiva feminista i imprescindible per a una agenda feminista inclusiva.

Per tant, no hi ha un únic subjecte, sinó que es tracta d'un subjecte universal abstracte del feminisme, que està format per dones lesbianes, cis, totes aquestes dones que el sistema exclou i criminalitza, les que són sotmeses a les noves formes d'explotació, les dones racialitzades, migrants, les transsexuals, les precàries, les dones més joves i les pensionistes, amb totes i cadascuna de les dones que protagonitzen els conflictes socials. Una agenda feminista inclusiva té el repte de partir de la diversitat per

agrupar i reflexionar sobre com actuen i com integrar aquestes jerarquies socials afecta en cada moment les nostres condicions materials de vida.

Com a conclusió, un dels grans reptes dels moviments feministes és continuar incorporant totes aquestes dones joves que s'identifiquen amb la lluita feminista. En aquesta pràctica feminista renovada, la propaganda clàssica del moviment feminista (que en si és un corrent que en general allunya algunes joves que no es veuen identificades amb el discurs o per la mala reputació que sempre ha tingut el moviment feminista, com que són un conjunt de dones que es victimitzen i odien els homes) no ha funcionat i es planteja en el marc d'unions noves, que inclouen moviments estudiantils o activistes contra el consumisme i la precarització.

Aquestes aliances noves no comprometen necessàriament la cerca d'altres col·lectius feministes (ni tan sols la possibilitat de trobar altres grups de dones) per promoure i projectar un moviment feminista mundial, sinó que aquestes aliances són necessàries per garantir aquesta intenció de posar-se en contacte el conjunt general de moviments nacionals. Aquestes aliances són indispensables encara que és necessari que es duguin a terme sense que les reivindicacions feministes es dispersin o es descentrin en favor d'altres lluites.

Una de les coses que és necessària és que si els moviments feministes volen atreure (i necessiten) les noves generacions, no han de quedar protegits en les pràctiques anteriors, sinó sumar-se a les praxis d'aquesta quarta onada feminista.

Referències bibliogràfiques

- Castells, M. (2009). *Comunicación y poder*. Madrid: Alianza Editorial.
- De las Heras Aguilar, S. (2008). *Una aproximación a las teorías feministas*. Madrid: Doctorat de la Universitat Carlos III.
- De Miguel, A. (2013). Los géneros de la red: los ciberfeminismos. Buenos Aires: La Crujía Ediciones, p. 37-73.
- Flecha, A. (2010). Las hijas de las feministas. El feminismo del s. XXI. Barcelona: RASE vol. 3, núm. 3, p. 325-335.
- García, A.; Silva, A. (2017). «Ciberfeminismo o feminismo en la red: haciendo arqueología en Internet». *Antropología experimental*, vol. 17, p. 277-286.
- Hache, A.; Cruells, E.; Vergés, N. (2009). *Código Lela: mujeres y tecnologías en el estado español*. Barcelona: Col·lectiu DonesTech.
- IAB Spain; Elojia (2018). *Estudi anual de xarxes socials 2018*.
- Martínez, L.; Escapa, R. (2007). *Guía de formación para la participación social y política de las mujeres*. Mérida, vol. 2, p. 124.
- Sánchez, J. (2012). *¿Qué caracteriza a los nuevos espacios en los que se deberán mover las ONG para seguir incidiendo en sus mensajes?*. Madrid: Coordinadora ONG para el Desarrollo España, p. 54-61.
- Todaro, R. (2000). *Aspectos de género de la globalización y la pobreza* [en línea] <<http://www.un.org/womewatch/daw/csw/todaro.htm>>.
- Valcárcel, A. (2005). *La memoria colectiva y los retos del feminismo*. Sevilla: Instituto Andaluz de la Mujer, p. 19-54.
- Wilding, F.; Critical Art Ensemble (1998). *Notas sobre la condición política del ciberfeminismo* [en línea] <<http://www.mujeresenred.net/spip.php?article1547>>.